

**SIRP VE BULGAR EDEBİYATINDA TÜRKLERİ ANLATAN İKİ ÖNEMLİ YAZAR - BRANİSLAV
NUŞİÇ VE YORDAN YOVKOV**
**TWO EMINENT WRITERS WHO NARRATE THE TURKS IN SERBIAN AND BULGARIAN
LITERATURES - BRANISLAV NUSIC AND JORDAN JOVKOV**

Melihat PARS*

Yusuf Hüseyin BABEKOĞLU**

Öz

Balkan edebiyatlarının tamamında Osmanlı dönemi genellikle olumsuz örneklerle yansıtılmıştır. Yazılan edebi türlerin çoğunda Türk ve Müslümanlara karşı önyargılar oluşturacak anlatımlara sıkça yer verilmiştir. Ancak çok az sayıda olsalar da bazı yazarlar Türklerle ve İslamiyet'le ilgili olumlu eserler de yazmıştır. Diğer birçok Sırp edebiyatçıdan farklı olarak Branislav Nuşiç öykülerinde gördüğü ve çevresinde yaşadığı Türkleri önyargısızca anlatır. Aynı ortamı paylaştığı Türklerin sıcak, içten davranışlarını, inançlarını, komşuluk ilişkilerini, geleneklerini ve alışkanlıklarını çok samimi ve renkli bir üslupla okuyucuya aktarır. Sırp edebiyatı bazında Nuşiç örneğini verirken, Bulgar edebiyatı kapsamında da örnek olarak Yordan Yovkov ismini gösterebiliriz. Yeni Bulgar edebiyatının en önemli kalemlerden sayılan Yovkov Türkleri çok yakından tanıyan biri olarak öykülerinde onları önyargısız ifadelerle anlatmıştır. Yazar, Türk karakterlerini ülkesinde yapılan yanlış milliyetçi propagandalardan etkilenmeden, gerçekçi bir yaklaşımla kendi bildiği ve tanıdığı biçimde yansıtmaya özen göstermiştir.

Anahtar sözcükler: Osmanlı, Sırp edebiyatı, Bulgar edebiyatı, Branislav Nuşiç, Yordan Yovkov, Türkler, Rumeli.

Abstract

The Ottoman period was narrated generally with negative examples throughout all of Balkan Literatures. There were often narrations in most of the literary genres that would lead to prejudices against the Turks and Muslims for readers. However, although they were few in number, some Balkan writers wrote positive literary works about the Turks and Islam. Unlike many other Serbian men of letters, Branislav Nusic narrated the Turks that he saw in person and lived together, without prejudices. He conveyed warm, sincere and intimate behaviours, beliefs, neighbour relations, traditions and habits in a very hearty and colourful style. While we give Nusic as an example on Serbian Literature, we can mention Jordan Jovkov within Bulgarian Literature. Jovkov, who was one of the most significant creators of New Bulgarian Literature, narrated the Turks in his stories with unprejudiced expressions as a person who knew them well. He tried to reflect Turkish characters in his stories in the way that he knew and recognized, by exhibiting a realistic attitude with no effect of prejudice or nationalistic propaganda disseminated in his country.

Keywords: Ottoman, Serbian Literature, Bulgarian Literature, Branislav Nushich, Jordan Jovkov, Turks, Rumelia.

Giriş

Balkan edebiyatlarında Osmanlı dönemini genel olarak olumsuz örneklerle yansıtan eserler oldukça fazladır. Çeşitli dönemlerde yazılmış ve edebi türlerin neredeyse tamamını temsil eden eserlerin çoğunda ne yazık ki Türk ve Müslümanlara karşı önyargılar oluşturan anlatımlara çokça yer verilmiştir. Fakat aynı şeyi tüm Balkan yazarları için söylemek pek tabii ki doğru olmaz. Çok az sayıda olsalar da, gerek Sırp, gerek Bulgar, Makedon veya diğer Balkan kökenli bazı yazarlar Türklerle ve İslamiyet'le ilgili olumlu öyküler, romanlar veya şiirler de yazmışlardır. Balkan edebiyatlarına genel bir değerlendirmeye bakıldığında Sırp edebiyatında böyle bir örneği Branislav Nuşiç ile verilebilirken, Bulgar edebiyatı bazında da örnek olarak Nuşiç'e benzer bir yaklaşım sergileyen Yordan Yovkov'un ismi gösterilebilir.

Branislav Nuşiç ve Yordan Yovkov kendi milli edebiyatlarında çok önemli yerlere sahip edebiyatçılardır. Hümanist yaklaşımlarıyla dikkat çeken her iki yazar da Türklerin çoğunlukta olduğu ortamlarda yetişen ve onları yakından tanıyan kişiler olarak öykülerinde Türkleri tanıdıkları gibi, önyargısız ifadelerle anlatmışlardır.

1. Branislav Nuşiç ve Sırp Edebiyatındaki Yeri

19. yüzyıl Sırp edebiyatının önemli isimlerinden biri Branislav Nuşiç'tir. 1864 yılında Belgrad'ta doğan Nuşiç eğitimini de burada almıştır. Hukuk Fakültesini bitirdikten sonra bir yıl Avusturya'nın Graz şehrinde eğitimine devam etmiştir. Dönemin Sırp kralı Milan Obrenoviç'e karşı geldiği için bir süre hapiste kalmış ve iş bulma konusunda zorluklar yaşamıştır. Rejim karşıtı fikirlerinden vazgeçtikten sonra Sırbistan İçişleri Bakanlığında önce kâtip daha sonra ise çevirmen olarak çalışmıştır. Ardından uzun yıllar Priştine, Üsküp, Manastır ve Selanik'te konsolos olarak görev yapmıştır.

* Prof. Dr., A. Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Slav Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Bulgar Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.

** Öğr. Gör., A. Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Slav Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Bulgar Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.

Genç yaşlarda edebiyatla özellikle de komedi yazarlığıyla uğraşan Branislav Nuşiç 1900-1903 yılları arasında Belgrad ve Novi Sad'ta Sırp Halk Tiyatrosu müdürlüğünü yapmıştır. Yazar 1938 yılında Belgrad'ta ölmüştür.

Branislav Nuşiç 19. yüzyıl Sırp edebiyatında en önemli ve büyük komedi yazarlarından biri olarak bilinir. Ancak şiir ve öykü alanında da değerli yapıtlar vermiş bir edebiyatçıdır. Eserlerinin tamamında toplumun çelişkili yanlarını ortaya koyar, toplumun gelenek, görenek ya da davranışlarının komik yanlarını ele alır, bireylerin saflık, kötülük gibi özellikleri üzerinde durur (Малић, 1998: 25). Özellikle komedi eserlerinde bireylerin komik yanlarını karikatürize eden yazar topluma önemli mesajlar verir. Nuşiç mesajlarını açık, net, doğrudan eleştirisini yapan bir üslupla dile getirir. "Bakan Eşi", "Şüpheli Şahıs", "Millevokili" başlıklı komedileri en ünlü eserleridir.

2. Branislav Nuşiç'in Türkleri Konu Ettiği Öykü Kitabı

1898 yılında Branislav Nuşiç "Ramazan Akşamları" başlıklı bir öykü kitabı yayımlar. Altı öyküden oluşan kitapta Osmanlı sınırları içinde bulunan Üsküp, Selanik, Manastır ve Priştine'deki Türklerin renkli, huzur veren hayatlarından örnekler sunar. Daha önce de belirttiğimiz gibi Nuşiç on yıl boyunca Priştine, Üsküp, Manastır ve Selanik'te konsolos olarak görev yaptığı için Türklerle aynı ortamı paylaşır ve onların dünyalarını yakından tanıma fırsatını bulur (Stanić, 1992: 101-105). Diğer birçok Sırp edebiyatçıdan farklı olarak da öykülerinde gördüğü ve yaşadığı Türkleri olduğu gibi anlatıp önyargılı davranmaz. Aynı ortamı paylaştığı Türklerin sıcak, samimi, içten davranışlarını, inançlarını, komşuluk ilişkilerini, geleneklerini ve alışkanlıklarını çok samimi ve renkli bir üslupla okuyucuya aktarır.

Nuşiç'in 19. Yüzyılın sonunda yazdığı "Ramazanske Veçeri" veya Türkçe adıyla "Ramazan Akşamları" öykü kitabını Türkçeye kazandıran Süreyya Yusuf'tur¹. Üsküp doğumlu edebiyatçı Süreyya Yusuf'un çevirdiği bu altı öyküden oluşan kitap 1967 yılında İstanbul'da Varlık yayınevinden çıkar². Eser içerdiği altı öykünün tamamında yaşanan olayların Ramazan ayında geçtiği için bu başlığını taşır.

Öykülere geçmeden önce, Branislav Nuşiç'in bu kitabını "Baba" olarak adlandırdığı Sırp şair Yovan İlić'e³ adadığını belirtmekte fayda var. Konumuzla ilgili olduğu için de bu vesileyle ona hitaben yazdığı cümlelerden birkaçını aktaralım: "Böyle sonsuz bir devlette kocaman dağlar, büyümlü göller, anlayışlı ve zeki dervişler ile güzel bayanlar var. Işıldayan şadırvanlar, kokulu bahçeler, daracık sokaklar, yüksek minareler ile alçak kubbeler, gizli harem, sıcak hamamlar, alacalı nargileler ile sırmalı tabancalar, helva ve portakallar, yağlı pilavlar ve kara zeytinler var. Daha neler neler yok ki, zengini, fakiri, arsız, namuslu, soylusu, soysuzu neler, neler, her gelenek, görenek ve dinden insanlar var... Padişahın bu geniş kubbesi altında kaynaşan şu insanlar arasında ne çok şey yaşanmış ve yaşanacak... Yaşananları kâğıda dökenler var ancak dökmeyenler de var. Ben bir şeyler karaladımsa bunları senden öğrendim ve bu kitabı sana ithaf ediyorum. Hakkını helal et baba." (Nuşiç, 1967: 6) Gördüğümüz üzere Nuşiç Osmanlı'nın büyüklüğünden, içindeki farklı kavimlerden, şehirlerden söz ederken ifadelerinde Osmanlı'ya duyduğu sempati açıkça yansır. Hatta Osmanlı kültüründen o kadar etkilenir ki son cümlesi "Hakkını helal et..." olur.

3. Nuşiç'in Öykülerindeki Türk ve Müslümanlar

Branislav Nuşiç'in canlı renklerle anlattığı "Düşmanlar", "Sevda", "İlk Yaşmak", "Salih Piç", "Hacı Bayram Yakup" ve "Kahkaha" başlıklı altı öyküsü birbirinden güzel ve ilgi çekici birer edebiyat eseri örnekleridir.

"Düşmanlar" öyküsünde iki aile arasında nesilden nesle aktarılan ancak nedenini hiç kimsenin bilmediği bir düşmanlığın, kasabanın bilge imamı ve zeki eşi sayesinde nasıl ortadan kalktığını ve iki ailenin birbirini seven çocuklarının evlenip torun sahibi olmalarıyla nasıl barıştıkları anlatılır. Öyküde en ilgi çeken tip şüphesiz Hüdaî Hoca Efendidir. Hoca tiplemesi barışçıl ve İslamiyet'i olması gerektiği gibi yaşayan, bu yönde davranan son derece sevimli bir tiptir. Tanrının buyruğu doğrultusunda iki komşusunu barıştırmayı büyük bir sevap olarak kabul eden hoca "...Kasabada bilge, aydın, herkesin öğüt almak için gittiği ve herkesi güzel karşılayan, iyi öğütler veren bir din adamıdır...". Biri minnet duygusunu ifade ettiğinde ise şöyle der: "İyi öğüt verdimse, amacım sana yardım etmektir, bana akıl veren Allaha çok şükür. Kötü öğüt verdimse günahı benim olsun, Allah da seni beni dinlemekten esirgesin." der (Nuşiç, 1967: 10). Hüdaî Efendinin kadına ve evliliğe bakış açısı da bir din adamında olması gerektiği gibidir: "...Evlilik olsun diye evliliği tasvip etmezdi. Kadın her daim zekidir, güzeli, çirkini yoktur. Kadın hiç uyumaz, gece-gündüz düşündür. Bir erkeğin on yılda düşündüğünü kadın on dakikada

¹ Süreyya Yusuf, 1923 yılında Köprülü/Makedonya'da dünyaya gelen, 1977'de Balıkesir'de vefat eden Türkolog, akademisyen, edebiyat çevirmeni.

² Branislav Nuşiç (1967). *Ramazan Akşamları*, Çeviren: Süreyya Yusuf, İstanbul: Varlık Yayınevi.

³ Yovan İlić [Jovan Ilić] 1824 yılında Belgrad'ta doğan ve 1901'de vefat eden Sırp şair ve siyaset adamıdır.

düşünür...” der (Nuşic, 1967: 11). Sonuç olarak bir din adamı ve zekâsına güvendiği eşi sayesinde iki düşman aile en sonunda barışır ve öykü mutlu son ile biter.

Nuşic öykülerinde betimlemelere çok yer verir. Örneğin, “*Sevda*” öyküsünü bir Rumeli mahallesini betimleyerek şöyle başlar: “...Akşamın karanlığıydı, evleri birbirine bağlayan küçük kapılar kapanmış, pencerelerin kepenkleri inmiş, sokaklar ıssızdı, herkes evine çekilmişti. Kasabayı örten karanlıkta ince minareler gölgeler misali yükseliyor, kasabanın tepesindeki eski saat kulesi uyuklar gibi ayakta duruyordu. Sadece çarşıdaki bedestenden, gece bekçisinin kaldırma değen değnek sesi duyuluyor, ara sıra da aşağıdaki mahalle sokaklarını ıslatan bulanık derenin şırl şırl akışı duyuluyordu...” (Nuşic, 1967: 28). İki gencin birbirine sevdalanmasını geleneklerle süsleyip serpiştirdiği bu öyküde Nuşic’in tiplene betimlemeleri de çok ayrıntılı yer alır. Osmanlı dönemi Rumeli’inde de tıpkı bir Anadolu kasabasında olduğu gibi sevdalılar birbirini uzaktan sever, yüz yüze görüşmezler, mektuplar ve hediyeler göndererek aşklarını dile getirirler. Tıpkı bu öyküdeki Davut Efendi ile Zülfiye gibi. Öyküsünde Zülfiye ve Davut tiplerini geleneksel adetler çerçevesinde betimleyen Nuşic, anlatımını Yasin suresinden alıntı yaparak pekiştirir: “...Topraktan çıkan bitkilerin, insanların ya da onların bilmedikleri her şeyin çiftlerini yaradana hamdolsun.” (Nuşic, 1967: 32). Nuşic, sevdalı iki gencin birlikteliklerinin evlilikle sonuçlandığını belirtirken öyküyü: “*Bana kalan onları kutlamaktır, Allah mübarek etsin.*” cümlesiyle bitirir (Nuşic, 1967: 40).

“*İlk Yaşamak*” öyküsünde yazarın çocukluktan genç kızlığa geçişte yaşanan sıkıntılara, çocuk duyarlılığını yitirmeden nasıl yaklaştığını görmek mümkündür. Bu öyküsünde Nuşic ayrıca komşuluk kavramı üzerinde de durur. Rumeli’de evler birbiriyle bahçe avlularında açılmış küçük kapıcıklar ile bağlıdır. Bu huzurlu ortamda komşular her gün ahşap evlerindeki şiltelerle döşeli odaların ortasında yer alan mangalın külünde pişirdikleri Türk kahvelerini içerken günlük sohbetler ederler. Bu öyküde de iki komşu çocuğu olan Zihnişah ile Yunus’un çocukluktan ilk gençliğe geçişlerinde evlilikle biten aşklarını anlatan Nuşic anlatımını şöyle noktalar: “*Yedi gün misafirlere ziyafetler sunuldu. Yedi gün sofrası kuruldu. Beytullağa birinci sofraya, subaylarla memurlar davet edildi. İkincisine iki ailenin yakınları, üçüncüsüne beylerle ağalar, dördüncüsüne çarşıdaki esnaf, beşincisine Hristiyan komşular, altıncısına köylerdeki beyler ve son sofraya yoksullar davet edildi. Ayrıca iki yüz okka ekmek hapishaneye, bir kızartılmış öküz de hastaneye gönderildi...*” (Nuşic, 1967: 51). Branislav Nuşic bu öyküsünde de Rumeli’deki Türklerin düğün geleneğinden örnekler sunarken, Hristiyan komşularıyla iyi ilişkilerinden, hapis ve hastanede yatanları düşünecek kadar ince, düşünceli ve merhametli oluşlarını belirtir. Burada özellikle vurgulanması gereken nokta Nuşic’in birçok Balkan edebiyatçısından farklı olarak Rumeli insanında var olan olumlu özelliklerini çok güzel örneklerle harmanlayarak okuyucuya sunmasıdır.

Bir diğer öyküsü olan “*Salih Piç*” adlı öyküsünde Nuşic, Rumeli insanının tıpkı Anadolu’da olduğu gibi ahlak konusundaki katı tutuculuğu üzerinde durur. Öykünün ana tipi olan Ulviye Hanım, evlilik dışı doğurduğu oğlunu tek başına büyütmeyle kalmıyor, toplumun bu konudaki katı kuralları ve dışlanmışlık tavırlarıyla da mücadele etmek zorunda kalır. Bu mücadelesinde de sadece Şehabettin Hoca Efendinin anlayışlı tavrıyla karşılaşır. Ancak toplumun katı kurallarını yıkmak imkânsızdır. Nitekim Ulviye Hanım da oğlu Salih tarafından öldürülerek gençliğinde yaptığı hatanın bedelini ağır öder Nuşic’in ifadesiyle “...Öz oğlu annesinin günahını kanla temizledi...” (Nuşic, 1967: 58).

“*Hacı Yakup Berber*” ve “*Kahkaha*” öykülerinde ise Ramazan gecelerinde gerçekleşen uzun sohbetler, anlatılan hayali öyküler, yapılan zikirler ve bu zikirler esnasında komik olaylara neden olan hatalı davranışlar esprili bir yaklaşımla aktarılır.

Nuşic’in öykülerindeki olayların tamamı Ramazan ayında gerçekleşir. Nuşic Müslümanlar için kutsal bir ay olan Ramazan ayını sembolize eden motifleri çok başarılı bir üslupla aktarır. Ramazan ayı insanları kaynaştıran, komşuluk ilişkilerini pekiştiren bir aydır: “*Sonbahara rastlayan bir Ramazandı; günler kısalmış, geceler iyice uzamış sanki uzun sohbetler için yaratılmıştı. İftar biter bitmez, karanlık sokaklarda fenerler belirir, her fener arkasından da ya erkek ya da bayan kalabalığı misafirliğe giderlerdi...*” (Nuşic, 1967: 22).

Nuşic, neredeyse tüm öykülerinde huzuru sembolize eden bir öge olarak minare motifini de kullanır ve huzurlu ramazan gecelerindeki betimlemelerinde mutlaka bu öğeden diğer öğelerle birlikte istifade eder: “*Kasabayı sarmalayan karanlığın içinde ince minareler gölgeler misali yükseliyor...* (Nuşic, 1967: 28) ...Akşam olunca herkes uykuya dalarken müezzin minareden indikten sonra ay, altın sürüsünü saymak ister gibiydi... Saydam gece kasabayı bir yaşamak gibi sarıyordu... Bahçelerden ise klarnet sesi yükseliyordu... (Nuşic, 1967: 35) ...Güneş batmıştı. Bayrak Camiinde dalgalanıyordu küçük al bayrak. Kaledeki top iftar vaktinin geldiğini haber verdi, müezzinler de minarelerden akşam ezanını okudular... Anlaşılan güzel, serin bir akşam olacak, Ramazan gecelerinden daha güzel geceler var mı, hey gidi güzelim Ramazan geceleri hey... (Nuşic, 1967: 59).

Düğün, sünnet ve diğer geleneklerden de örnekler sunan Nuşiç'in kullandığı dilde çok sayıda Türkçe sözcüğe rastlıyoruz⁴. Yazar 19. Yüzyıl Sırpçasını Türkçe ifadelerle süsleyerek olayları betimlemelerin bol olduğu bir üslupla anlatır. Örneğin, *iftar, çardak, kasaba, adet, cam, ibrik*, gibi sözcükleri hiç değiştirmeden kullanırken; bazı sözcüklerin ilk harflerini atmış, bazılarının sonuna *-ciya* ekini eklemiş, diğerlerinin de sesli harflerini değiştirmiş veya *-y* harfini eklemiştir. Mesela müezzin- sözcüğünü *müjezin* olarak almış, *hesap-esap*, *muharebe- muarebe*, *komşuluk- konşuluk*, *vakit- vakat*, *akşam ezanı- akşam ezani* olmuş, *sade kahve-*, *gül-*, *leğen-*, *dakika-*, *memleket-* vs. gibi sözcükleri de anlatımlarında sırasıyla *sade kava*, *cul*, *leğen*, *dekika*, *memleçet* olarak kullanmıştır.

Nuşiç'in duygusal bir dille anlattığı birbirinden güzel bu öyküler Balkanlı Slav okuyucuları için ilgi çekicidir. Bunlar Balkan Savaşı öncesi Balkanlar'daki Türklerin yaşantılarına dair Ramazan akşamlarında gerçekleşen öykülerdir. Ramazan geceleri teravihten sonra bir dostun evinde oluşturulan dostlar meclisinde, kasabanın ileri gelenlerinin toplanmasıyla başlar. Yerler, içerler, sohbet ederler, hikâyeler anlatırlar, dışarda ise o gecenin ahengine bir klarnet sesi eşlik eder. Bu sesi illa ki her öykünün içinde duyarsınız. Tüm bu saydıklarımız aslında Rumeli'deki Ramazan akşamlarıyla Anadolu'daki Ramazan akşamlarının pek farklı olmadığını ortaya koymaktadır. Ancak önemli olan, bir Sırp edebiyatçısının Rumeli dünyasının bu sıcak ortamını güzel renklerle ve hiçbir önyargı oluşturmadan samimi bir şekilde kaleme alıp okuyucuya sunarken Türklerin inançlarından etkileyici örnekler vermesidir. Tüm bu bilgiler Nuşiç'in Türkleri ve yaşam tarzlarını ne denli doğru tanıdığının bir kanıtı olarak düşünülebilir.

4. Yordan Yovkov'un Kısa Yaşam Öyküsü ve Bulgar Edebiyatındaki Yeri

Yeni Bulgar edebiyatının en önemli kalemlerden biri sayılan Yordan Yovkov 1880 yılında Bulgaristan'ın Koca Balkan eteklerindeki Kotel ilçesine bağlı Jeravna köyünde dünyaya gelir. Çocukluk ve ilk gençlik yıllarının doğduğu yerde geçen Yovkov Kotel ortaokulundan sonra Sofya'daki Birinci Erkek Lisesini bitirir. 1897 yılında ailesi geçimini sağlamak amacıyla Dobruca'nın Çifutköy (bugün yazarın soyadını taşıyan Yovkovo) köyüne göç eder. 1902-1904 döneminde okuduğu Knyajevo kasabesindeki Yedek Subay Okulunu bitirir. Öğrenimini 1904 yılında kaydolduğu Sofya Üniversitesinin Hukuk Fakültesinde devam ettirmeye çalışmışsa da babasının ölümü üzerine üniversite öğrenciliğini bırakmak zorunda kalır ve ailesinin yanına dönerek 1912 yılına kadar Dobruca'nın çeşitli köylerinde öğretmenlik yapar. Birinci Balkan Savaşının başlamasıyla ilan edilen seferberlik kapsamında bölük komutanı olarak savaşa katılır. Haziran 1913'te İkinci Balkan Savaşı sırasında Yunan birliklerine karşı Doyran yakınlarında meydana gelen çarpışmalarda bacağından yaralanır ve Cesaret Nişanıyla ödüllendirilir. 1917'de Birinci Dünya Savaşına Yunanistan sınırında Muhafız Subayı olarak görev yaparak katılır daha sonra ise Sofya'da "*Voenni izvestiya*[Askeri Havadisler]" gazetesi muhabirliğine tayin edilir. 1920 yılında Yovkov Bükreş Basın Ataşeliğine atanır. 1927 yılında istifa ettikten sonra Bulgaristan'a döner ve yaşamının son on yılında Dışişleri Bakanlığında tercüman olarak çalışır. Yazar son dönemindeki yoğun çalışmalarının da etkisiyle ağır bir hastalığa yakalanır ve 1937 yılında yaşamına veda eder⁵.

Yordan Yovkov'un yaratıcılığını keşfeden ilk edebiyat eleştirmelerinden biri olan Georgi Tsanev ölümü üzerine şöyle yazar: "*Dün, 15 Ekim [1937]'de [İvan] Vazov'tan sonra gelen en büyük Bulgar öykücümüz Yordan Yovkov öldü. Çalışmalarıyla edebiyatımızda en ön sırayı alan ve geniş kitlelerce bilinen nesir ustamız*" (Tsanev, 1982: 39). Yaşamının son on yıllık döneminde yazarla sıkça bir araya gelen ve onu çok yakından tanıyan Tsanev, Yovkov'un Bulgar nesrini Avrupa nesir sanatının seviyesine kadar yükselttiğini öne sürmektedir. Ona göre Yordan Yovkov olağanüstü sadelik ve doğallıkla yazan, bazen romantizme bazen de eleştirel gerçekçiliğe kayan kendine has sanatsal yöntem kullanan bir edebiyatçıdır (Tsanev, 1982: 7).

Yazarın Bulgar düzyazını çerçevesindeki yerini değerlendiren Svetlozar İgov da Bulgar nesrinde en güzel sanatçı dünyasının "*destansı bir bilgelik, güzellik ve armoni*" dolu Yovkov'un dünyası olduğunu belirterek Bulgar öykücülüğünün onun eserleriyle Vazov ve Elin Pelin'den sonra sanatsal açıdan en olgun olarak değerlendirilebilecek üçüncü büyük zirvesine ulaştığını işaret etmektedir. Bunun önemini örneklemek için edebiyat tarihçisi İgov bu başarının Yovkov'u Çehov, Maupassant, Bunin, Sherwood Anderson, O'Henry, Hemingway gibi edebi türünün dünya ustaları arasında konumlandığını ifade etmektedir (İgov, 1996: 460).

⁴ Türkçe olarak zikrettiğimiz sözcüklerin arasında öz Türkçe sözcüklerin dışında Sırpçaya, Bulgarçaya ve diğer birçok Balkan dillerine Türkçe üzerinden geçmiş ve esas itibarıyla Türkçeye başka dillerden girmiş genellikle Arapça, Farsça kökenli sözcükler de vardır. Zira Balkan ülkelerindeki dilciler bu tür sözcükleri o günkü Osmanlı Türkçesinde yaygın olarak kullandıkları ve Türkçe sözcükler olarak algılandıkları için bunların köken bilgilerine bakmaksızın ortak bir terim olan "turtsizmi" tabiriyle de tanımlamaktadırlar.

⁵ Yazarın yaşam öyküsü konusunda bkz.: *Речник на българската литература в 3 тома [3 ciltlik Bulgar Edebiyatı Sözlüğü]*. София: Издателство на БАН, (1976-1982). том 2, s. 135-139. kaynağı kullanılmıştır. Ayrıca ek kaynak olarak bkz. <https://literaturosviat.com/?p=70262> - Son erişim: 29.11.2017.

Yovkov'un yaşam öyküsü, yaratıcılığı ve bibliyografyası alanında en ayrıntılı ve kapsamlı inceleme çalışmalarından önemli bir kısmını gerçekleştiren edebiyat tarihçisi İvan Sarandev ise "... Yovkov kendini Vazov ve Elin Pelin'den sonra milletimizin sanatsal [öz]bilincinde yeni bir aşama kaydederek Bulgar edebiyatın klasiklerinden biri olarak kabul ettirmiştir." (Sarandev, 1994) sözleriyle yazarın Bulgar yazın sanatının önemli klasiklerinden biri olma mertebesine eriştiğini altını çizmektedir. Ona göre Yovkov'ta hümanizmin gücü sosyal açıdan angaje olmasından ziyade etik açıdan kati olmasında saklıdır.

Bulgar edebiyat tarihçisi, eleştirmen ve folklorcu Petır Dinekov "Yovkov'un hümanizmi çağın büyük sosyal konularını gündeme getirmek ve çözüm aramada değil sıradan insanların ve özellikle savaş arifesindeki Dobruca'nın köy ve kasabalarında yaşayan insanların erdemlerini, duygularını ve sıkıntılarını dile getirmekte saklıdır." (Dinekov, 1962: 12) demektedir. Türk şair, yazar ve ansiklopedist Sabri Esat Siyavuşgil ise biraz benzer bir bakış açısı ile: "Yovkov, asıl köy hayatının ve köylünün yazarıdır. Lakin onun köy ve köylü anlayışı, katı bir sosyal davanın çerçevesine sığmaz. Onda ezilenlerle ezenler arasında düşümlenip giden konulara rast gelinmez. Köy ve köylü, iki taraflı bir boğuşmanın sahnesi ve oyuncularına haline getirilmez. Yovkov'un köyü tabii hayatını yaşar, köylüsü ise, kaderi ile uğraşır. Fakat bellidir ki, yazar, hep dertlilerin, nasipsizlerin, bahtsızların yanındadır." (Siyavuşgil, 1966: 9) şeklindeki düşüncelerini paylaşmaktadır. Siyavuşgil Yovkov'un derin insan sevgisinin "Fuzuli'nin bağrından taşan aşkı" (Siyavuşgil, 1966: 9) hatırlattığını belirtir.

Gerçekçi ve hümanist yazar olarak tanımlayabileceğimiz Yordan Yovkov'un dikkatini çeken genellikle karakterlerini dayandırdığı halkın içindeki sıradan insanın güzelliği ve etik anlayışıdır (Zarev, 1977: 360). Yovkov'un eserlerinde sıradan insanların meseleleri milli meselelerinin önüne kişilerin meseleleri de tarih ve politika meselelerinin önüne geçtiğini belirten İskra Panova ise "Ancak Yovkov kahramanlarını önce manen güçlü ve alçak olanlar sonra Türk ve Bulgarlar diye ayırmaktadır." (Panova, 1988: 125, 124) sözleriyle yazarın yaklaşım ve anlayışlarına değinmektedir.

Diğer taraftan Yordan Yovkov Bulgar edebiyatında Türk kültürünü ilk kez gerçekçi bir yaklaşımla ele alan edebiyatçı olarak bilinmektedir. Yazar, öykülerindeki Türk karakterleri Bulgaristan'da yapılan aşırı milliyetçi propagandalardan etkilenmeden, gerçekçi bir tutumla kendi bildiği ve bizzat tanıdığı bir şekilde yansıtmaya özen göstermiştir. Bulgaristan'da yayınlanan bir inceleme çalışmasında Zeynep Zafer "Büyük insansever Yordan Yovkov Balkan yazarların çoğu için zor ulaşılabilen farklı etnik kökenlere ve anlayışlara sahip karakterlerin iç dünyalarına girebilme ustalığına erişmiştir." (Zafer, 2011b: 71) şeklindeki düşüncelerini ortaya koymaktadır.

Bugüne kadar yaşamı ve eserleri hakkında çok fazla araştırma ve inceleme yayınları yapılmış olan Yovkov'un 70'ş aşkın kitabı yıllar içinde onlarca farklı dile çevrilmiş ve dünya çapındaki edebiyat okuyucularının dikkatini çekmeyi başarmıştır. Bu eserlerinden bazıları Türkçeye de tercüme edilmiş fakat ne yazık ki, bunların bir kısmı orijinal dilden değil de başka aracı diller üzerinden aktarılmıştır (Alangu, 1966: 7; Acaroğlu, 1982: 5-12).

5. Yovkov'un Eserlerindeki Türk ve Müslümanlar

Yordan Yovkov'un ailesi, Osmanlı-Rus Savaşından sonra Güney Dobruca'da 1200 dekar topraktan oluşan bir çiftliği Anadolu'ya göç etmek zorunda kalan bir Türk aileden çok ucuz bir fiyata satın alır. Ancak paralarını dolandırıcılara kaptıran Türk ailenin reisi Karani, parasız kalınca Anadolu'ya göç edemez, sattığı çiftliğinde hizmetkârların kaldığı iki göz odada yaşamak zorunda kalır ve burada ölür. İşte Yovkov küçük yaşlarda aynı ortamı paylaştığı Karani'yi daha yakından tanıma fırsatı bulur ve Karani simasında Türklerin mallarına zorla el konulduğu ve göçe zorlandıkları gerçeğini daha yakından görüp bu trajik durumu gerçekçi bir yaklaşımla öykülerinde dile getirir (Zafer, 2011a: 72-74).

Yovkov "Senebirli Kardeşler" başlıklı öyküsünde Bulgarların Türklere son derece olumsuz yaklaşımları üzerinde durur: "Kenenin insan etine yapıştığı gibi Senebir'e yapışıp kaldılar. Zayıf olan Türkler önlerinde diz çöktü, güçlü olanlar ise vahşice öldürülüp ezildi. En sonunda iki kardeş, yirmi yıldan daha kısa bir süre içinde tüm köyün sahibi oldu" (Alangu, 1966: 7). "Pompador" öyküsünde ise Yovkov Türklerin mallarının Bulgarlar tarafından zapt edilmesinin trajik yönlerini çok etkileyici bir üslupla anlatır.

Yazar Türkleri anlattığı öykülerinin tamamında onların hayatlarını, hayata bakış açılarını, geleneklerini, inançlarını, iç dünyalarını ve insanlara sevgiyle yaklaşımlarını çok başarılı bir şekilde dile getirir. Yordan Yovkov'un en çok sevdiği simalar Türk tipleridir. Türkler, yazarı, bir destan havası taşıdıkları, aynı zamanda hayat görüşleri, güzelliğe ve iyiliğe olan aşkları ile etkilemiştir (Alangu, 1966: 10).

Örneğin, "Tekereklerin Türküüsü" öyküsünde yazar Türkler tarafından kutsal sayılan hayır işi konusuna değinir. Hayatının sonuna kadar hayır işi yapmaya kendini adayan Salih Yaşar karakterinin insancıl yönlerini çok başarılı bir üslupla dile getirirken yazar Salih Yaşar ustanın olağanüstü at arabaları konusundaki ince sanatını, onun insanlığa katkı sağlama inceliğinin adeta altını çizer. Petır Dinekov, Yovkov'un bu kahramanın aslında sanatkarlığı ve yaratıcılığı sembolize ettiğini işaret etmektedir (Dinekov,

1962: 21). Svetlozar İgov ise benzer düşünceyi "Burada Yovkov bu karakterinde somutlaştırdığı yaratıcılık temasıyla Ali Anife'li araba ustası Sali Yaşar simasında kendi sembolik "[ruh] ikizini" yaratmıştır." (İgov, 1996: 469) sözleriyle teyit etmektedir. "Tekerleklerin Türküsü" öyküsünün yazarın tüm eserlerin içinde özel öneme sahip anlamsal bir çekirdeği oluşturduğunu dile getiren Violeta Ruseva ise "Bu öyküden sonra aynı Yovkov artık daha farklıdır." (Ruseva, 1998: 11) ifadesini kullanmaktadır.

Bir diğer öyküsü olan "Albena"da güzel bir Bulgar kadınının trajik öyküsünü anlatırken yazar öyküsüne bu ismi Türkçeden etkilenerek verir (Zafer, 1997: 149-150). Yovkov daha sonra bu öyküsündeki olayları aynı başlığı taşıyan bir drama eserini yazarken de kullanır. 1930 yılında yayınladığı "Albena" başlıklı bu piyes farklı yıllarda birçok tiyatro ekibi tarafından da sahnelenmiştir.

Yovkov, Balkan Savaşları esnasında yerlerini, yurtlarını terk etmek zorunda kalan Türklerin arkalarında bıraktıkları perişan sahneleri okuyucuya sanki oradaymış gibi hissini vererek anlatmıştır. "Sınır Ötesi" öyküsündeki bu etkileyici sahnelerden bir örnek vermek gerekirse: "Dom köyü. Bu ilk Türk köyüydü. Kimse görünmüyordu. Geriye karanlık, sonuna kadar açık kalmış kapılar, dumani tüten terk edilmiş ocaklar, avlularda duran çözülmüş pulluklar, boşaltılmamış arabalar; tüm bunlar sanki paniğin ve kaçışın donup kalmış izlerini koruyordu. Bir avluda birkaç öküz kayıtsız ve sakin bir biçimde geviş getiriyor, tavuk ve hindiler panik içinde koşuşturuyorlardı. Hatta bir yerde hamur teknesinde bekleyen hamurlar ve pişmek üzere fırına verilmiş ekmekler gördük" (Zafer, 1995: 55).

Bulgar yazar Balkan Savaşlarını anlattığı öykülerinde de savaş ortamında Türk askerlerinin öldürüldüğü sahneleri çok etkileyici ve gerçekçi bir dille ifade eder: "Ben yaklaşmak istemiyorum. Uzaktan bakıyorum. Boylu, poslu insanlar, yüzleri geniş ve yuvarlak. Herhalde hepsi Anadolu'nun uzak bozkırlarından gelmişti. Hepsi redifti. Bu, sırt çantalarından çıkan ve etrafa dağılmış olan eşyalarından açıkça anlaşılıyordu. Burada neler yoktu ki: bakır kahve değirmenleri, cezveler, fincanlar, gözleme yapmak için geniş saclar. Ayrıca kalın ve kaba yünden örülmüş çoraplar, kazaklar, gömlekler... Bu insanlara düşman diyebilir miydik? Nefret ve intikama gerek var mıydı? Bu yoksul gömlekler, yamalı giysiler, bunlar da seven bir elin titreyen parmakları tarafından büyük bir özenle katlanmışlardı. Üzerlerine ayrılığın getirdiği acı gözyaşları dökülmüştü..." (Zafer, 1995: 56). Yovkov, bir taraftan savaştaki kahramanlığı takdir ederken diğer taraftan savaşı çok kötü bir şey olarak kesin bir dille reddetmektedir. Onun insan severliğinde düşman yoktur. Esir düşen bir Türk askeri için güzel sözlerle bahseder ve onda Türk askerinin efsanevi yiğitliğinin sezinlendiğini ifade etmektedir (Tsanev, 1982: 10). Yovkov "Eski Arap" başlıklı öyküsünde muhafız subayı olarak görev aldığı Yunanistan sınırının yakınındaki çiftlik hayatını anlatırken de Aptula isimindeki yaşlı kahramanın doğduğu topraklar için hissettiği derin vatan özlemini sıcak bir duygudaşlıkla dile getirmektedir.

Yovkov'un Türkleri anlattığı öykülerden çarpıcı örnekleri çoğaltmak mümkündür. Genel anlamda Türk insanını çok yakından tanıyan yazar, Türkleri tüm ayrıntılarıyla, dış görünüşlerinden başlayarak, günlük hayatları, kıyafetleri, gelenekleri, yaşam biçimleri ve iç dünyalarıyla birlikte kusursuz bir resim çizerek sunmaktadır.

Yordan Yovkov, öykülerinde çok sade ve yalın bir üslup kullanmıştır. Üslubunun en belirgin özelliklerinden biri de çok sayıda Türkçe sözcük kullanmasıdır. Türkçe sözcüklerle harmanladığı üslubu çok başarılıdır. Örneğin, "Tekerleklerin Türküsü" adlı öyküsünde neredeyse 100 Türkçe sözcük kullanırken, "Mahkeme" adlı öyküsünde 110 kadar Türkçe sözcük, "David Dede" öyküsünde de 35 Türkçe sözcük kullanmıştır. Yararlandığı Türkçe sözcüklerin bazıları olduğu gibi bazıları ise fonetik ve morfolojik değişikliğe tabii tutarak kullanmıştır. Bilindiği gibi Bulgarcada sözcükler cins olarak eril, dişil ve orta cins olmak üzere üç gruba ayrılır ve Türkçe sözcükler Bulgarcaya geçtiği zaman bu üç gruptan birine uyum sağlamak durumundadırlar. Örneğin, "Tekerleklerin Türküsü" öyküsünde geçen *çeşme* ve *peyke* sözcükleri, Bulgarcada dişil cins kategorisine girerek *çeşma* ve *peyka* biçimini almışlardır. *Bayır* ve *yelek* sözcükleri ise ünsüz sesle bittikleri için doğrudan eril cins isimler kategorisinde yer almaktadır. Değişime uğrayarak Bulgarcada *bayır* ve *elek* değiş biçimini de kazanmışlardır (Zafer, 1997: 148-150).

Yovkov Türkçe sözcükleri bilerek kullanmakla kalmayıp Türkçe sözcük dağarcığından faydalanarak özgün insan ismi bile türetmiştir. Örnek olarak *Albena* ismi gösterilebilir çünkü bu ismi başlık olarak kullanarak yazar bir öykü ve bir de tiyatro eseri yazmıştır. Türkçedeki "*albeni*" sözcüğünden esinlenerek öyküsündeki kadın tipinin fiziksel görünüşünü ve iç dünyasını en iyi yansıtabilecek sözcük olarak *Albena* ismini seçmiştir. Bu eserlerindeki başkahramanın adı yıllar boyunca Bulgar toplumunu o denli etkiliyor ki, bugün Bulgaristan'da *Albena* adı birçok anne baba tarafından kızlar için *Alben* biçimiyle de oğlanlar için verilebilecek isim olarak tercih edilmektedir. Hatta ülkenin Karadeniz kıyısının Güney Dobruca bölgesinde bulunan bir tatil beldesi de *Albena* adını taşımaktadır (Zafer, 1997: 148-150).

Sonuç

Çalışmamızda Balkanların bir birinden ayrı bölgelerinde ve ortamlarda yetişen biri Sırp diğeri Bulgar olan iki farklı yazarın Türk ve Müslüman insanına bakış açısını yansıtmaya çalıştık. Branislav Nuşiç Osmanlı'nın Rumeli topraklarını terk etmeden önceki dönemlerde gerçekçi bir bakış açısıyla anlattığı günlük hayatlarından örnekler sunarak Türklerle yaşamının, komşuluk etmenin büyük bir şans olduğu mesajını vermek istemiştir. Yordan Yovkov ise ilk başta Türklerin Balkan Savaşları'yla birlikte yaşadıkları perişanlığı, evlerini hazırlıksız terk edişleri, bu süreçte yaşadıkları aşağılanmaları ve zulümleri, cephede savaşan ve ölen Türk askerlerinin sahnelerini okuyucunun içini sızlatan bir üslupla dile getirirken, daha sonra da Nuşiç gibi Türklerin yaşam felsefesini, gelenek ve göreneklerini, sıkıntılarını, sevinçlerini, aşklarını ortaya koymuştur.

Daha önce de belirttiğimiz gibi ne yazık ki, Balkan edebiyatlarında Türklere karşı ekseriyetle önyargılı bakış açısı ile yaklaşmıştır; ancak sayıları çok az da olsa Türkleri, onların iç dünyalarını, yaşamlarını, inançlarını ve değerlerini olduğu gibi, gerçekçi bir bakış açısıyla yansıtan Balkan yazarlarının da olması sevindiricidir. Bu yazarların arasında Nuşiç ve Yovkov gibi artık sadece kendi milli edebiyatları kapsamında değil, Balkan edebiyatı ve hatta Dünya edebiyatı bazında iz bırakmış edebiyatçılar olarak değerlendirilebileceğimiz yazarların da var olması daha da anlamlı bir durumdur.

KAYNAKÇA

- ACAROĞLU, 1982: ACAROĞLU, Türker (1982). "Yordan Yovkov: Yaşam Öyküsü - Yapıtları - Sanatı". In: YOVKOV, Yordan (1982). *Tekerleklerin Türküsü*, Çeviren: Türker Acaroğlu, İstanbul: Yazko. ss. 5-12.
- DİNEKOV, 1962: ДИНЕКОВ, Петър (1962). *Светът на Йордан Йовков*, In: ЙОВКОВ, Йордан (1962). *Разкази*. Софيا: Български писател. стр. 5-25.
- İGOV, 1996: ИГОВ, Светлозар (1996). *Кратка история на българската литература*, Софيا: Просвета.
- MALİÇ, 1998: МАЛИЧ, Горан (1998). "Нушић око и срце", *Политика*, S. 3, s. 25.
- NUŞİÇ, 1967: NUŞİÇ, Branislav (1967). *Ramazan Akşamları*, Çeviren: Süreyya Yusuf, İstanbul: Varlık Yayınevi.
- PANOVA, 1988: ПАНОВА, Искра (1988). *Вазов, Елин Пелин, Йовков - майстори на разказа*, Софيا: Народна просвета.
- RUSEVA, 1998: РУСЕВА, Виолета (1998). *Художественият свят на Йордан Йовков*, In: ЙОВКОВ, Йордан (1998). *Разкази*. Велико Търново: Слово. стр. 5-16.
- SARANDEV, 1994: САРАНДЕВ, Иван (1994). "Речник по нова българска литература (1978 - 1992)", Софيا: Хемус. Източник: <http://www.slovo.bg/showbio.php3?ID=95> / Йордан Йовков, Биографични бележки. - Son erişim: 25.11.2017.
- SİYAVUŞGİL, 1966: SİYAVUŞGİL, Sabri Esat (1966). "Türk Dostu Bir Bulgar Yazarı Yordan Yovkov (1880 - 1937)" In: JOVKOV, Jordan (1966). *Sınırdaki Çiftlik*, Çeviren: Tahir Alangu, İstanbul: Nil Yayınevi. ss. 5-10.
- STANIĆ, 1992: СТАНИЋ, Миле (1992). "Три Нушићева писма из Приштине", *Гласник Баштина*, Институт за проучавање Срба, S. 3, s. 101-105.
- TSANEV, 1982: ЦАНЕВ, Георги (1982). *Йордан Йовков*, Софيا: Наука и изкуство.
- YOVKOV, 1962: ЙОВКОВ, Йордан (1962). *Разкази*, Софيا: Български писател.
- YOVKOV, 1966: JOVKOV, Jordan (1966). *Sınırdaki Çiftlik*, Çeviren: Tahir Alangu, İstanbul: Nil Yayınevi.
- YOVKOV, 1982: YOVKOV, Yordan (1982). *Tekerleklerin Türküsü*, Çeviren: Türker Acaroğlu, İstanbul: Yazko.
- YOVKOV, 1992: ЙОВКОВ, Йордан (1992). *Разкази*, Велико Търново: Слово.
- ZAFER, 1995: ZAFER, Zeynep (1995). "Yordan Yovkov'un Savaş Dönemi Öykülerinde 1912-1918 Türkler", *Sesler*, s. 55-60.
- ZAFER, 1997: ZAFER, Zeynep (1997). "Bulgar Edebiyatında Türkçe Sözcükler", *BİR - Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, S. 8, s. 145-150.
- ZAFER, 2011a: ZAFER, Zeynep (2011a). "Ötekileri" Kucaklayan Bir Sanat Anlayışı", *Littera*, Cilt 29, ss. 67-75.
- ZAFER, 2011b: ЗАФЕР, Зейнеп (2011b). "Другият" в творчеството на Йовков", *Балканите: ние, соседите, другите*. Варна: Университетско изд. „Еп. Константин Преславски“, стр. 71-80.
- ZAREV, 1977: ЗАРЕВ, Пантелей (1977). *Панорама на българската литература*, т. 2, Софيا: Наука и изкуство.